

Homoródkeményfalva öreg házai II.

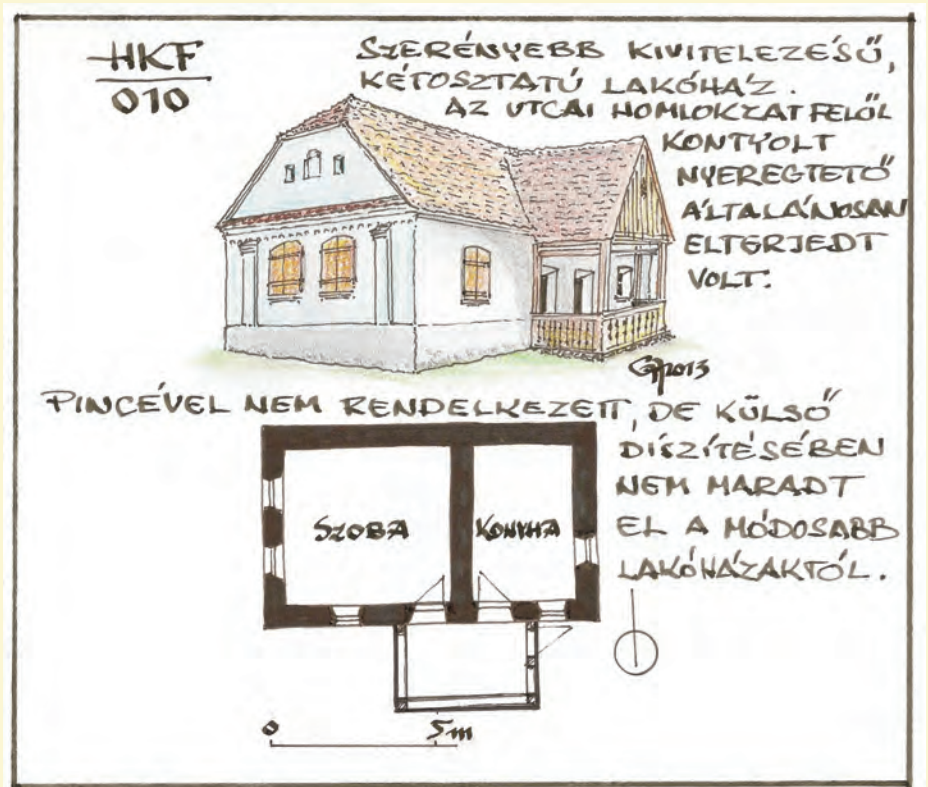
Az Örökségünk 2012. évi első számában megjelent cikkünkben a Homoródkeményfalván még föllelhető, 18-19. századi lakóházakat tekintettük át. Megállapítottuk, hogy ezek tulajdonképpen az egysejtes, korai székelyföldi háztípus alapincézett, késői változatai. Mellettük ma már mindennütt konyhát és pitvart is találunk, ezek azonban utólagos bővítésként épültek. A népnyelv által háznak nevezett egyetlen lakószoba fűtését füstfogóval ellátott nyitott tűzhely biztosította, melyet az alatta lévő pincerészben íves aláfalazás, ritkábban kőből rakott boltív támasztott alá.

Az átmenet házai

Az alcím szándékosan kerüli az átmeneti időszak megnevezését, mivel nem építési kronológiáról van szó, sokkal inkább a megváltozott társadalmi igényekhez igazodó, de még a dualizmus kori lakóházépítési hullámot megelőző építkezési módokról, amelyeknek megjelenése, elterjedése eléggé tág időhatárok közé illeszthető.

A 19. század folyamán Erdélyben egyre nagyobb teret nyernek a kétosztatú (szoba, konyha), vagy három helyiséggel (szoba, konyha, pitvar) épült lakóházak. Amint láttuk, Homoród-

*A település távlati képe a bemutatott lakóházak jelzésével.
Készült Silló-Pál Ernő
2008. évi légi felvétele alapján
(jelölés:
HomoródKeményFalva/házszám).
A rajzokat készítette:
Gyöngyössi János.*

keményfalva régebbi, egysejtes házait is ebben a szellemben bővítették.

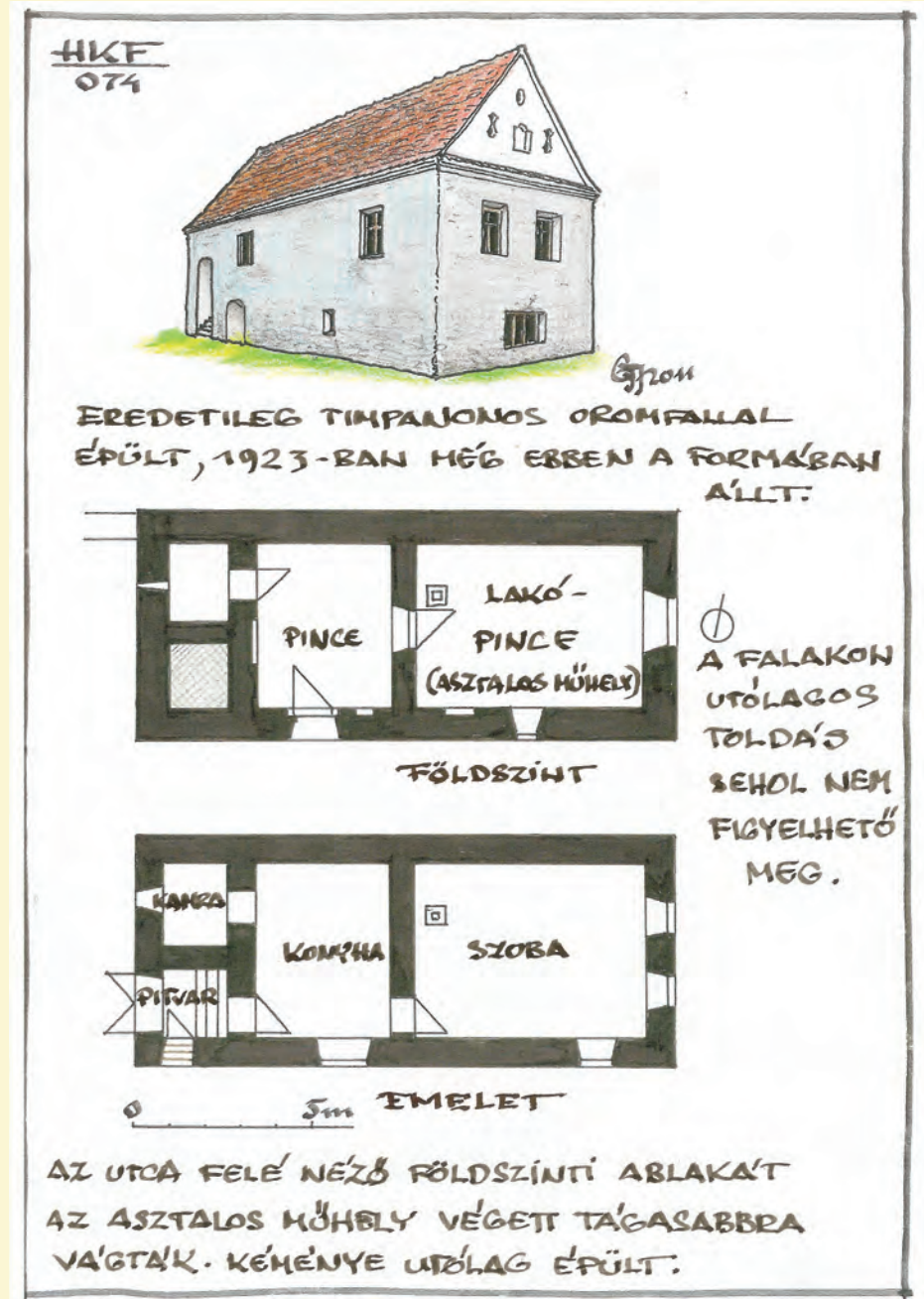
Az *eleve* két vagy több helyiséggel épült házaknak a faluban két alapvető típusa körvonalazódik. Az elsőt a módosabb családokra jellemző, alul lakópincével, az emeleten pedig szobával, konyhával és pitvarral épült házak képezik (HKF / 074, 097, 098).

A második, immár jóval népesebb csoportot a szerényebb anyagi körülmények között élő családok kétszattatú (szoba, konyha) házai alkotják (HKF / 006, 008, 011, 019, 055, 059, 099, 100, 105, 110), de ugyancsak ide sorolhatjuk azokat a hasonló beosztású lakóházakat is, amelyeknél a lejtős terep lehetővé tette egy kimondottan tárolásra alkalmas pince kialakítását is (HKF / 071, lebontott, 075, 077, 078, 111, 119). Ezeknek a pincéje rendszerint az utcai homlokzat felőli szoba alatt kapott helyet, bejáratukat az udvar felől találjuk, a szellőzést biztosító résablakokból általában kettő az utca felé, egy pedig oldalt, az udvar felé nyílt.

Az első csoportba tartozó emeletes házak fő jellemzője, hogy a felső szintre nem külső tornácon keresztül, hanem a pitvarban kialakított lépcsőkön jutunk fel. A tornácok hiánya talán a legfontosabb ismérve ezeknek, és ez élesen megkülönbözteti őket a későbbi, dualizmus kori háztól, amelyek hosszú, az utcai homlokzatig futó tornáccal épültek.

A másik lényeges jellemvonás a lakható helyiségek fűtésével, a fűtőeszközök fejlődésével kapcsolatos. Az átmeneti időszak házaiban már nem építenek nyitott tűzhelyeket, az alagsor lakópincéjében nyomát sem találjuk a régebbi épületekre annyira jellemző, a tűzhelyet tartó aláfalazásoknak. Ez a változás a főző- és fűtőkályhák fokozatos térnyerésével hozható kapcsolatba.

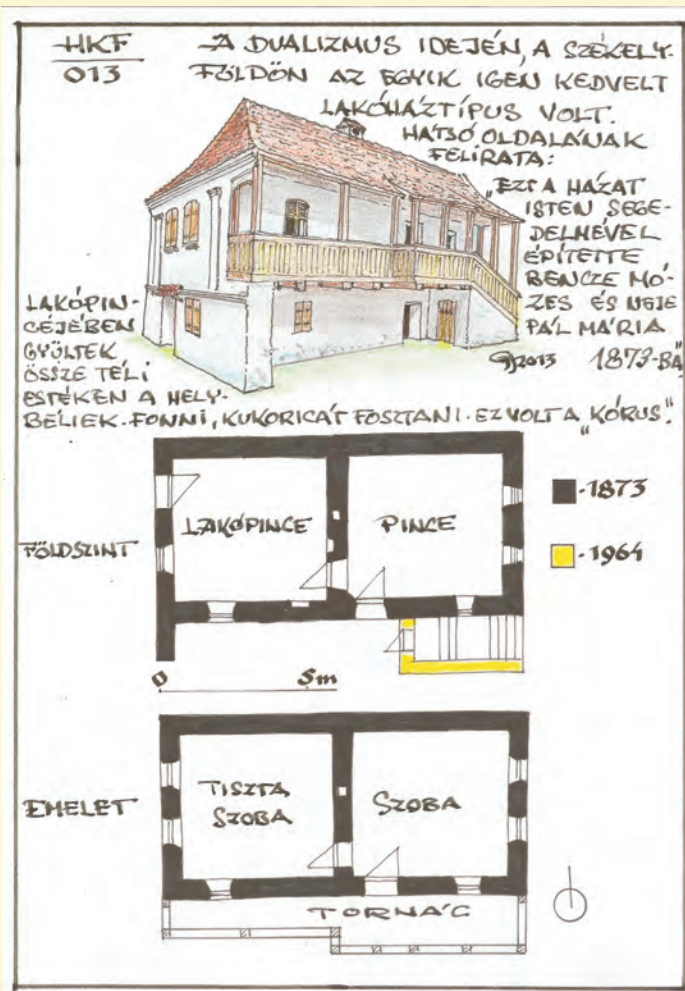
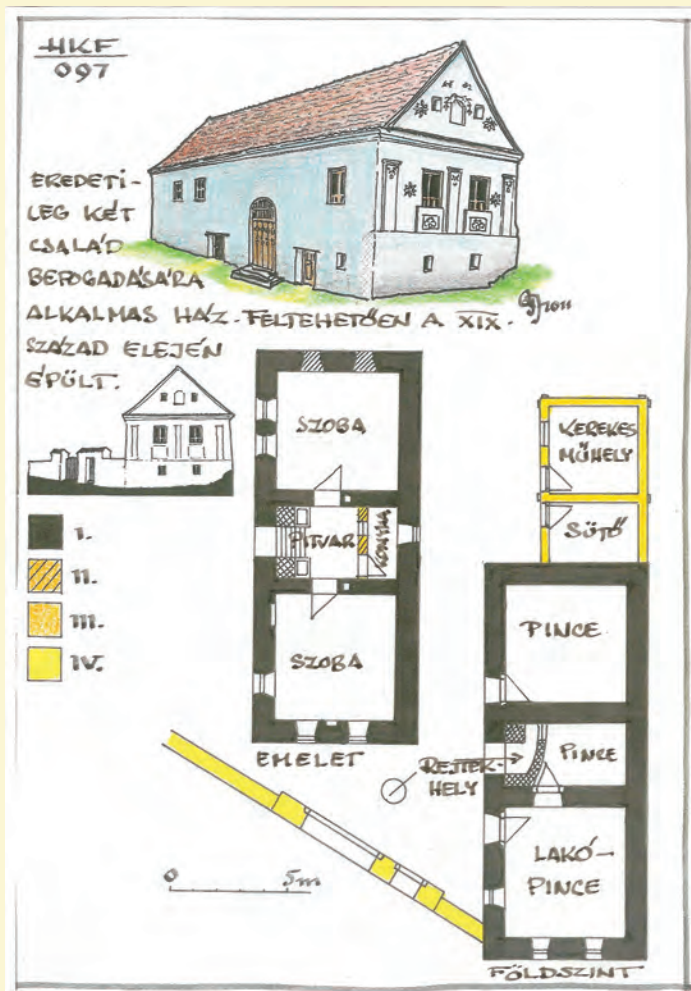
Helyenként a kőfal felső pereméig, vagyis a padlás járósíntjéig felnyúló füstelvezető nyílás is megjelenik, bár nem elengedhetetlen tartozéka a háznak. Ezeket gyakran a szoba és a konyha közti választófalba képezik ki, kürtőjük rendszerint lenyúlik az alagsorba is, hogy a lakópince fűtő-

eszközének füstjét is elvezesse. Arra is van példa, hogy a lakópince kályhájának füstjét az oldalfalat áttörő, hátránt irányú lyukon keresztül egyenesen a szabadba vezették, az emeleti szobában felállított kályha csövét pedig átbújtatták a gerendás mennyezet deszkáiba vágott lyukon. A füstöt mindenütt a padlástérig vezették, még ott is, ahol a válaszfalba kürtőt képeztek ki: a tető síkjából kiemelkedő kémény csak később jelenik meg. Az égési termékek a cserepek között és a tető oromfalának szellőzőrésein keresztül távoztak a szabadba.

A kevésbé tehető családok földszintes, szobából és konyhából álló

házait télen szintén kályhával fűtötték. A két helyiségbe a bejárás az udvar felől történt, rendszerint két külön ajtón keresztül, amelyeknek védelmére a tetőt a fölöttük lévő szakaszon cserefalábakra kieresztették. Olykor a bejárati ajtók elé filagóriaszerű építményt emeltek (HKF / 010, 055, 059, 100, 110). Előfordul, hogy a háznak egyetlen bejárata van, amely a konyhába nyílik, a szobába csak a konyhán keresztül lehet bejutni. Ezek a földszintes kőházak gyakran pince nélkül épültek, következésképpen az élelmiszerek téli tárolása nehézségekbe ütközött. A mindennapi léthez elengedhetetlenül szükséges kenyérsütő ke-

mencéket nem a konyhában, hanem kezdetben az udvaron, kisebb cserépetető vagy szín védelme alatt építették fel, később pedig az egyre inkább teret nyerő nyári házakban, sütőházakban találjuk őket.

Az átmenetet képező házak építési időpontját illetően elmondhatjuk, hogy míg a lakópincés, tornác nélküli házak többsége a 19. század elejétől annak hetedik évtizedéig volt divatban, addig a kétosztatú földszintes kőházak még a 19. század végén is a kedvelt háztípusok közé tartoztak. Néhány, kőalapra emelt boronafalás változatuk még a 20. század elejéről ismert.

A dualizmus korának lakóházai

A 19. század hatvanas éveivel újabb építkezési hullám veszi kezdetét. A felszegi részben álló középkori templom lebontása után az új unitárius templomot a Homoród túlsó, jobb partján, Alszegben építik fel 1823 és 1827 között. A templom helyének

megváltoztatásával a település súlypontja is eltolódott, de a jelek szerint az új faluközpont kialakítása az újonnan épült templom körül csak részben járt sikerrel. Ezt látszik igazolni az is, hogy az újabb házak többsége a felszegi részben épült (HKF / 007, 013, 016, 018, 020, 051). Ebben szerepet játszhatott az is, hogy a beépíthető alszegi telkek általában vizenyősek és sósak voltak, ezért pincék, lakópincék kialakítására csak elvétve voltak alkalmasak. Márpedig ezekre igény volt, mert az újabb házak négy helyiséggel, alul lakópincével (konyhával) és pincével, fent, az emeleten pedig két szobával épültek, melyek közül az utcai homlokzat felőli fokozatosan tisztaszobává alakult, eleget téve a növekvő reprezentációs igényeknek, a kor általános szokásrendje szerint. Ebben a szobában, amely kikerült a házi tevékenységek mindennapi zajlásából, a család legföltettebb értékeit, ruhaneműit, ágyneműit és bútorait tartották. Ezeknek az épületeknek az általános jellemzője az emeleti szobák-

hoz felvezető külső lépcső, továbbá az utcai homlokzatig elővezetett tornác.

A helybéli hagyomány szerint ezeket a rengeteg építőanyagot, munkát és hozzáértést igénylő kőházakat kálakában építették, sorra segítve egymást az új hajlék létrehozásában. A legfontosabb építőanyag, a kő és a homok beszállításában a lovak által vontatott szekerek mellett jelentős szerep jutott az ökrös fogatoknak is. Az építkezéshez szükséges meszet a falu felső végén sorakozó katlanokban égették helyi mészkőből.

A korábbiaknál lényegesen tágasabb, dualizmus kori házak kihasználtságát illetően egy, az elmúlt időkre visszaemlékező idősebb falubeli aszszonyt idéznék, aki szerint: „lehetett akármeckora a ház, amikor osztán a gyermekek imide-amoda elszármaztak, az öregek a pincében élték le az életüket, s csak ravatalozni vitték föl őket a felső, tiszta házba”.

Gyöngyössy János